

Fonologi Kavalan: Kajian Sinkronik dan Diakronik

PAUL LI JEN KUEI

Makalah ini membincangkan bahasa Kavalan dari aspek sinkronik dan sinkronik. Dari aspek sinkronik, ciri fonetik, distribusi dan fonostatiknya dibincangkan; dari segi diakronik, perkembangan sejarawi bahasa ini dari aspek perubahan bunyi dan kata-kata kognat dibahaskan. Seperti yang dijelaskan dalam makalah ini, bahasa Kavalan mencerminkan fonem bahasa Proto-Austronesia dan Proto-Formosa.

PENGENALAN

Bahasa Kavalan adalah salah satu bahasa Austronesia (Melayo-Polinesia) yang dituturkan di bahagian timur pantai Taiwan.¹ Pada masa sekarang, bahasa ini hanya dituturkan segelintir orang. Tinjauan kepustakaan lepas mendapati maklumat mengenai bahasa ini sangatlah terbatas, iaitu cuma ada 370 perbendaharaan kata telah disenaraikan dalam monograf Ferrell (1969) selain sebuah makalah sederhana yang dihasilkan Li (1978a) *The Case-Marking Systems of the Four Less Unknown Formosan Languages*. Sehubungan itu, sehingga kini, bahasa ini masih lagi “bahasa yang belum diketahui dengan sepenuhnya”. Disertasi Shigeru Tsuchida (1976) di Universiti Yale telah menggunakan pelbagai data bahasa Austronesia di Formosa, termasuk Thao dan Pazeh, tetapi tidak meliputi bahasa Kavalan, kerana kekurangan data yang menyakinkan (Tsuchida 1976: 10).

Kedua-dua ahli linguistik Jepun, Shigeru Tsuchida dan Tsunekazu Moriguchi, telah melakukan kajian lapangan tentang bahasa Kavalan; namun sehingga kini, belum ada penerbitan berkaitan bahasa ini. Selain penulis, belum pernah ada sarjana Cina telah mengkaji bahasa ini.² Suku Kavalan cenderung bertutur bahasa Cina dan Amis dalam hidup seharian mereka. Dengan itu, bahasa ini mengalami Sinafikasi (pencinaaan) dan akan pupus sekiranya tidak direkodkan dengan segera.³ Tujuan utama makalah ini adalah untuk memperoleh fonologi bahasa Kavalan.

Laporan ini hanya sebahagian daripada hasil yang diperoleh daripada usaha penulis tentang bahasa Kavalan. Dari segi kajian sinkronik, penulis melakukan deskripsi fonetik, meninjau distribusi dan fonostatik. Dari segi

kajian diakronik, penulis menelusuri perkembangan sejarawi bahasa ini tidak sahaja dari segi perubahan bunyi, tetapi juga mengenalpasti lebih dari 100 kata kognat.

FONOLOGI

Konsonan:

	Bilabial	Dental	Velar	Uvular	Glottis
Hentian	p	t	k	q	ʔ
Frikatif vl.		s			
vd.	β	z			R
Nasal	m	n	ŋ		
Lateral		l			
Getaran		r			
Semivokal	w	y			

Vokal:

i	u
ə	
a	

Diftong:

ay, aw, iw, uy

DESKRIPSI FONETIK

Bahasa Kavalan mempunyai lima hentian tak bersuara /p, t, k, q, ʔ/ dan tiga frikatif bersuara /β, z, R/. Konsonan /t/ adalah bunyi dental dan /q/ adalah hentian uvular.

/β/ adalah bunyi frikatif bilabial bersuara yang lemah [β].

/z/ diretrofleks sedikit pada posisi awal dan tengah kata, iaitu [z]. Untuk penutur yang berusia, /z/ pada posisi akhir kata diretroflekskan dengan agak kuat sehingga menjadi [ɽ]. Tiada konsonan yang diretroflekskan itu dijumpai dalam penyebutan golongan penutur muda.

Secara fonetik, bunyi frikatif uvular /R/ dibunyikan [ʁ], tetapi mempunyai varian tak bersuara pada akhir suku kata, iaitu [χ] pada akhir kata atau akhir suku kata sebelum konsonan. Misalnya: [sa'paχpaa'ɽɪn] 'hutan',⁴ [saa'póχ] 'menyemai', [Li'waχ'wáχ] 'pelangi', [qaw'pí'χ] 'ubi

keledek', [soχ'náʔ] 'salji', atau mengikut konsonan tak bersuara. Misalnya, [pχapkáʔ] 'menyentuh'. Ia mungkin juga boleh ditafsir sebagai akhir suku kata yang bersuara sebelum konsonan bersuara. Misalnya, [moββúʔ] 'memuji'. Penyahsuaraan bunyi frikatif bersuara pada akhir kata itu jelas ditunjukkan dalam sesetengah kata kerja. Misalnya [piβboβ'ikáʔ] 'memotongnya!', [piβboχ] 'memotong', [paqaSiβ'ikát] 'menghanyutkannya!', [qaafi'χ] 'hanyut'. Tetapi, perlu ambil perhatian bahawa /β/ atau /z/ tidak dinyahsuarkan pada posisi yang sama.

Secara fonetik, /s/ dipalatalisasikan sebelum /i/, iaitu sebagai [ʃ]; Misalnya, [piiʃin] 'ranting'.

/l/ adalah bunyi lateral bersuara dengan geseran yang kuat [ɭ], jadi bunyi ini mudah keliru dengan frikatif /z/.

/r/ merupakan bunyi tamparan [L], sesekali berbunyi getaran.

/w/ bersilih ganti dengan [β] di posisi akhir kata akar. Misalnya, [βaLiβ-ikáʔ] 'jualkannya!', [βaLíw] 'jual'. Dalam alternasi ini, [β] muncul hanya sebelum /i/, tetapi bukan di posisi lain. Misalnya, [m-ʒaʒiʔw] 'berlari', [ʒaʒiʔw-ká] 'lari!', [m-ʒaʒiʔw-a naapawa-kúʔ] 'bini saya dah lari'.

Bunyi hentian glotis wujud di posisi awal dan akhir kata. Misalnya, [ʔuuwáy] 'rotan', [nuuzúʔ] 'kelapa', [qooyúʔ] 'serigala', [ʔʔʔ:íʔ] 'daging', tetapi tak pernah muncul di posisi antara vokal. Misalnya, [ʔa'úʔ] 'belut'.

Bahasa Kavalan mirip dengan bahasa Thao (Li 1976) daripada aspek-aspek yang berikut:

1. Setiap kata bermula atau berakhir dengan hentian glottis sekiranya tidak ada konsonan lain. Kata akar dan hentian glottis di akhir kata hilang bila masing-masing diikuti sufiks dan kata. Misalnya, [mʒiyaasáʔ] 'beli', [ʒiyasa-ikáʔ] 'beli!', [mʒiyasa-iku ʒaakán] 'saya membeli sesuatu', [βaʒiyan mʒiyasa tu βaaút] 'orang tua itu membeli sedikit ikan'.
2. Secara fonetik, di suku kata pra-akhir, semua vokal (kecuali /ə/) adalah vokal panjang⁵. Sekiranya vokal tersebut mengikut gugusan konsonan, ia tidak berbentuk vokal panjang. Misalnya, [βniináʔ] 'pisang', [puuóq] 'kacang', [qmaʒát] 'mengigit', [maatiʔ] 'pergi', tetapi [mimʒós] 'mendidih', [samsám] 'mengunyah', [βaɲtún] 'hampa padi', [ʔimtóχ] 'nasi yang hangus', [qotqót] 'kerak nasi', [paɲʒan] 'sejenis pokok *pandanus*', [qinʒós] 'galang'.
3. Vokal transisi [ə] atau [e] wujud antara vokal /i/ dan uvular /q/ atau /R/. Misalnya, [qoɲiʔq'ikáʔ] 'cari!', [paʒʔín] 'pohon', [mqaafi'χ] 'cepat', [mʃiɪβ'ís] 'mahal', [βiɪɲ'íʔ] 'daun'.

4. Vokal /u/ mempunyai satu varian, iaitu [o] bila ia wujud berdekatan dengan bunyi uvular obstruent, contohnya [βooqóɿ] ‘parut di kayu’, [ɛwaaɛóɿ] ‘bubur’.

Dalam bahasa Thao, bunyi tekanan wujud di posisi suku kata terakhir, manakala dalam bahasa Kavalan, tekanan wujud di posisi suku kata akhir. Misalnya, [taamáʔ] ‘bapa’, [suunís] ‘anak’, [qaanáʃ] ‘bakul’. Penekanan lazimnya jatuh pada suku kata akhir yang vokalnya mengalami peninggian. Misalnya, [su’áy] ‘rumput’, [ʔuwáy] ‘rotan’, [paanáʃ] ‘padi’, [qaaβáw] ‘kerbau’, [Loqnáw] ‘harimau bintang’.

DISTRIBUSI DAN FONOTAKTIK (*PHONOTACTICS*)

Konsonan /p, t, k, q, s, z, β, R, m, n, ŋ, l, r/ adalah tiga belas konsonan yang wujud di posisi awal kata sebelum vokal /i, u, a, ə/, di posisi antara vokal dan posisi akhir kata. Semivokal /w, y/ tidak wujud di posisi awal kata sebelum sesetengah vokal. Bunyi hentian glotis tidak wujud di tengah kata atau posisi antara vokal; ia wujud di awal kata sebelum vokal atau konsonan dan juga wujud di posisi akhir kata. Lihat contoh-contoh yang berikut:

- /p/ *pisuR* ‘lintah’, *puraw* ‘kupu-kupu’, *pakir* ‘subang’, *pəjirit* ‘sejenis tumbuhan-Alocasia’, *rapis* ‘tupai’, *kunip* ‘kura-kura’.
- /t/ *tinus* ‘semut’, *turiq* ‘lebah’, *tamus* ‘cincin’, *təpən* ‘buluh yang berduri’, *bitik* ‘tumit’, *βaut* ‘ikan’.
- /k/ *kiliʔ* ‘kain’, *kunaniʔ* ‘nanah’, *kalamuʔ* ‘kelip-kelip’, *kəpuaʔ* ‘kapas’, *kikiaʔ* ‘sebentar’, *tizik* ‘cengkerik’.
- /q/ *qinpan* ‘tempat tidur’, *qutuʔ* ‘kutu rambut’, *qamit* ‘sabit’, *qərizən* ‘benang’, *βuqul* ‘gelang kaki’, *turiq* ‘lebah’.
- /ʔ/ *ʔiβuʔ* ‘debu’, *ʔuniŋ* ‘lintah gunung’, *ʔanəm* ‘jantung’, *ʔsiʔ* ‘daging’, *muRiʔ* ‘rumpai laut’.
- /s/ *siwar* ‘panah’, *suβan* ‘tali pengikat’, *saniʔ* ‘berang-berang’, *səzaaŋ* ‘matahari’, *wasuʔ* ‘anjing’, *qaβus* ‘udang’.
- /z/ *ziut* ‘menggantungkan’, *zukul* ‘penutup’, *zais* ‘muka’, *zənaʔ* ‘padi’, *razan* ‘jalan’, *tuRuz* ‘belakang’.
- /B/ *βiruʔ* ‘arang’, *βutuq* ‘mengikat kaki’, *βakaʔ* ‘lembu’, *βəRas* ‘beras’, *Ruβataŋ* ‘cantik’, *ʔinəβ* ‘pintu’.
- /R/ *Ritis* ‘sejenis lalat-Horsefly’, *Rusipan* ‘lipan’, *Raβis* ‘pisau’, *Rəsapan* ‘pantai’, *naRin* ‘tidak’, *tuβuquR* ‘belalang’.
- /m/ *minəβ* ‘tutup’, *muray* ‘bunga’, *mais* ‘jagung’, *mərimuʔ* ‘sejenis rusa – pygmy deer’, *ruzəm* ‘semut’.

- /n/ ni ‘genitif’, nunuR ‘tulang selangka’, napan ‘nama’, nəŋŋi? ‘baik’, punəl ‘otak’, ʔumin ‘ketam’.
- /ŋ/ ŋil ‘mencintai’, ŋuyuR ‘mulut’, ŋazy ‘dagu’ ŋətaar ‘gagap’, piŋi? ‘pipi’, βaRəŋ ‘sejenis kumbang – Dung Beetle’.
- /l/ lislis ‘sisik’, lunut-ika? ‘menusuk’, laak ‘rakan’, ləzan ‘langit’, smulal ‘menulis’, maytumal ‘Seediq (nama suatu suku di Taiwan)’.
- /r/ riŋur ‘kecebong’, ruβu? ‘sarang’, raray ‘cengkerik’, razin? ‘laut’, βuran ‘bulan’, kayar ‘telinga’.
- /w/ wiyan ‘itu’, wanu? ‘lebah madu’, tawraq ‘apron’, sikawma? ‘bahasa’
- /y/ yau? ‘keluar’, quyu? ‘serigala’, payzan ‘mesin giling’, raray ‘riang-riang’.

Vokal /i, u, a/ muncul di tengah dan akhir kata dan pada suku kata yang mengalami penekanan. Hanya segelintir kecil vokal ini muncul di akhir kata. /ə/ tidak wujud di akhir kata atau diikuti bunyi hentian glottis di suku kata akhir.

- /i/ ʔiβu? ‘debu’, pisiŋ ‘ranting’, sami? ‘sejenis bunga – Lатуca Indica’, ni ‘genitif’
- /u/ ʔuniŋ ‘sejenis lintah’, ritun ‘duri’, saru? ‘buah kundur’, tu ‘akusatif’
- /a/ ʔanəm ‘hati’, Raβas ‘akar’, βnina? ‘pisang’, a ‘nominatif’
- /ə/ Rəzim ‘gigi geraham’, zaqəs ‘sejenis tumbuhan -camphor laurel’, paən ‘umpan’.

Diftong: /aw, ay, iw, uy/ wujud di suku kata yang mempunyai / tidak mempunyai penekanan.

- /aw/ qawpiR ‘ubi keledak’, paqaw ‘labah-labah’.
- /ay/ ʔaypama? ‘belum’, tmayta? ‘melihat’, siqay ‘ular’
- /iw/ ziwtan ‘pengait’, βaniw ‘cendawan’
- /uy/ muysis ‘pegang dalam tangan’, βaβuy ‘babi’

Wujud gugusan vokal (baik dari vokal yang sama atau tidak) dalam bahasa Kavalan. Setiap vokal ini adalah puncak untuk suku kata. Tidak ada bunyi hentian glottis dalam gugusan vokal.

- /ii/ Riis ‘nyamuk’, mŋiil ‘menyayangi’, mniis ‘berlepas’
- /uu/ kuu? ‘burung hantu’, puuq ‘kacang’
- /aa/ taal ‘najis’, laak ‘orang lain’, səzaan ‘matahari’, ʔəzaan ‘tua’, qəRaas ‘memanggil’.

/əə/	TIADA DATA
/ia/	βiaquR ‘katak puru’, kiama? ‘buah mangga’
/ai/	mais ‘jagung’, pais ‘sejenis kerang’, βai? ‘nenek’, smait ‘menggunting’.
/ua/	βua? ‘buih’, qalaβuan ‘gunung’.
/aə/	Raŋraəŋ ‘mengerang’, paən ‘umpan’, βaəŋ ‘parit’
/iu/	suiz ‘kasau’, smiun ‘mengurangkan’
/iu/	ŋiut ‘hingus’, kuit ‘hantu’, mβuiq ‘mengembang’

Sesekali, terdapat gugusan vokal yang terdiri daripada tiga vokal:

/uau/	kuau? ‘burung merpati’
-------	------------------------

Kluster konsonan berikut wujud pada awal kata (kluster konsonan dan semivokal /w, y/ tidak disenaraikan dalam kajian ini).

1. pq-, pR-, pm-, pn-, pŋ-, pl-, pr-
2. tp-, tq-, tβ-, tm-, tn-
3. kt-, ks-, km-, kl-, kr-
4. qt-, qβ-, qR-, qm-, qn-, ql-, qr-
5. sp-, st-, sk-, sm-, sn-, sl-
6. βR-, βn, βl-, βr-
7. Rq-, Rβ-, Rm-, Rŋ-
8. mp=, mt-, mk-, mq-, ms-, mβ-, mz-, mR-, mn-, mŋ-, ml-, mr-
9. nr-
10. ?s-, ?R-

Kluster konsonan didapati tidak bermula dengan konsonan /z, ɲ, l, r, w, y/. Adalah diperhatikan tidak ada kombinasi konsonan yang homorganik, seperti *pβ-, *βp-, *βm-, *tl-, *tr-, walaupun terdapat pm-, mp-, mβ-, qR-, Rq-, st-, sn-. Contoh-contoh kluster konsonan di awal kata itu adalah seperti yang berikut:

1. pqaysəŋ-ika? ‘mengeringkan’, pRapak ‘menyentuh’, pmani? ‘menembak’, pniayan ‘paha’, pŋanRanas ‘ulat’, plias ‘air terjun’, prisin ‘tabu’.
2. tpuruk ‘kertas’, tqəz ‘menghentikan’, tβaRi? ‘merah’, tmunaw ‘lubang’, tnurəl ‘jari’.
3. ktirur ‘buah pelir’, ksisan ‘bahagian di mesin tenun’, kmatu? ‘menandakan’, klaβu? ‘menantu’, kraβa? ‘itik’.
4. qtaβa? ‘lumut’, qβaRajan ‘buah kundur’, qRaas ‘memanggil’, qmaRat ‘menggigit’, qnaβil ‘musuh’, qlaqaŋ ‘ruang’, qruni? ‘anai-anai’.

5. spəzan ‘meletakkan’, staji? ‘hari ini, sekarang’, skawaru? ‘musim panas’, smiup ‘meniup’, snizas ‘bumbung’, slayu? ‘tikar’.
6. βRina? ‘alang-alang di mesin tenun’, βnina? ‘pisang’, βluŋ ‘meludah’, βruruq ‘menjerit’.
7. Rqaaz ‘bersama’, Rβəŋan ‘penyergapan’, Rmatis ‘sakit, mendidih’, RŋitRŋit ‘mengertakkan gigi’.
8. mpasir ‘sempit’, mtiu? ‘pendeta’, mkukup ‘kumbang bunga’, mqiRuzik ‘mencuri’, msuRaw ‘jatuh’, mβunur ‘bengkak, kembang’, mzimuz ‘putting’, mRaRim ‘masam’, mlaziu? ‘halus’, mranəŋ ‘berkabut’, mnanŋuy ‘berenang’, mŋiil ‘suka’.
9. nranəŋan ‘bilik’.
10. ʔsi? ‘daging’, ʔRəl ‘lalang’.

Kluster konsonan yang berikut wujud di tengah kata (kluster yang wujud dalam kata pengulangan ditandakan dengan tanda kurung; lihat § 2.3. Sekali lagi, kluster konsonan dan semivokal tidak disenaraikan di sini):

1. -pp-, -pt-, (-pk-), -ps-, (-pR-), -pn-
2. -tp-, -tt-, (-tk-), (-tq-), -ts-, -tβ-, -tz-, -tm-, -tl-
3. -kt-, -ks-, (-km-)
4. -qp-, (-qt-), -qq-, -qs-, -qz-, -qn-
5. -sp-, -st-, -sk-, -sβ-, (-sz-), -sn-, -sl-, (-sr-)
6. -βt-, -βR-, -βn-, -βl-
7. -Rp-, -Rt-, -Rβ-, -Rm-, -Rn-, -Rŋ-
8. -mt-, -mq-, -ms-, -mβ-, -mz-, -mR-, -mm-, -mn-, -mŋ-, -ml-, -mr-
9. -np-, -nt-m -nk-, -ns-, -nβ-, -nR-, -nm-, -nn-, -nŋ-, -nr-
10. -ŋt-, (-ŋk-), -ŋs-, -ŋz-, -ŋR-, -ŋŋ-, -ŋr-
11. -lt-, (-lq-), -lβ-, -lm-, -ln-, -ll-
12. -rk-, -rs-, -rβ-
13. (-zq-)

Seperti kluster untuk posisi awal kata, tidak ada kluster yang bermula dengan /z/ di tengah kata, kecuali dalam kata akar eka suku kata yang mengalami pengulangan. Contoh kluster konsonan pada tengah kata adalah:

1. pappay ‘gubuk’, qnaptayan ‘janda’, mRaqaapsi? ‘rosak’, ʔayzipna? ‘betul’.
2. matpuq ‘memotong’, tuttu? ‘tengahari’, katsaw ‘nanah di kepala’, ratβus ‘manis’, satzai? ‘menyanyi’, kətmu? ‘keras’, matluβ ‘berlumpur’.

3. maktun ‘mematahkan’, rutuksun ‘puncak’.
4. maqpil ‘mengikuti’, tuqqiq ‘menyemak’, smaqsqaqay ‘bermain’, maqzay ‘(air) kurang’, ruqnaq ‘harimau bintang’.
5. ʔuspat ‘empat’, sastaR ‘mengumpulkan’, paskaʔ ‘merasai’, masʃan ‘tanah runtuh’, Rusnusnuray ‘tergesa-gesa’, maslaw ‘dahaga’.
6. Raʃtin ‘sepuluh’, piʃRuR ‘memotong’, maʃnaR ‘meretak’, maʃluŋ ‘patah’.
7. tuRpus ‘sejuk’, puRtəs ‘tumor’, taRʃaʃiʔ ‘pagi’, ʔiRʃəŋ ‘dalam’, suRnaʔ ‘salji’, ʔiRŋuan ‘bantal’.
8. ʔimtuR ‘nasi yang hangus’, simqənnaʔ ‘cantik’, simsələs ‘menukar’, tmarumʃiʔ ‘bersembunyi’, Rumzaŋ ‘peluh’, timRaʔ ‘kutu’, mammaq ‘panas’, qumnut ‘marah’, sumŋaR ‘berdengkur’, tamliʔ ‘tawar (rasa)’, kumrit ‘sangat sejuk’.
9. ʔinpan ‘tikar’, rintun ‘pohon beringin’, pukun-an-kuʔ ‘saya pukul (bentuk pasif)’, nansiʔ ‘sejenis buluh’, munʃiʔ ‘bersembunyi’, pRanRanas ‘ulat’, mənəmət ‘tabu’, tənneʔ ‘sayur’, ʔinŋat ‘cahaya’, pinrəŋ ‘hempedu’.
10. ʃaŋtuʔ ‘berbau’, ʃaŋsis ‘wangi’, paŋzan ‘sejenis pohon-Pandanus’, ʃaŋRəs ‘lalat besar’, ləŋŋat ‘tingkap’, paŋruy ‘sejenis sayur’.
11. Multiq ‘melompat’, ʔilʃəŋ ‘rendah’, malminiq ‘arang yang membara’, mulnap ‘berbisik’, ʃəlləs ‘perut’.
12. ʃarkunuʔ ‘sejenis alat bercucuk tanam’, mursit ‘keluar’, marʃiq ‘tumpah’.

Tidak ada kluster konsonan pada posisi akhir kata.

BENTUK PENGULANGAN

Pengulangan dalam bahasa Kavalan berlaku melalui: CVC menjadi CVC-CVC. Bentuk pengulangan ini banyak terdapat dalam bahasa Austronesia di luar Pulau Formosa (Taiwan) tetapi tidak umum dalam bahasa Formosa, terutamanya dalam kelompok bahasa Atayalik dan bahasa Tsouic.

1. ʃir ʃir ‘bergigil’,	9. tuqtuq ‘menukul sesuatu
2. ʃur ʃur ‘membakar’	dengan
3. ʃər ʃər ‘memutar’	tukul’
4. suksuk ‘mengunci’	10. kutkut ‘menggali’
5. səksək ‘menghisap’	11. qutqut ‘kerak nasi’
6. taktak ‘memotong daging’	12. ʃasʃas ‘menyiram tumbuhan’
7. taqtaq ‘membuang’	13. zaszas ‘dada’
8. təqtəq ‘pasak’	14. tuptup ‘menghisap seperti babi’

15. tuβtuβ ‘kecapi mulut’	26. qəlqəl ‘menggelitik’
16. təβtəβ ‘tengah’	27. wikwik ‘melambai tangan’
17. βutβut ‘musim bunga’	28. makmak ‘menabur’
18. Kunkun ‘menggulung’	29. RipRip ‘sarang’,
19. kuŋkuŋ ‘baldi’	30. rusrus ‘pesawat’
20. kiskis ‘mencukur’	31. zəŋzəŋ ‘kilat’
21. pispis ‘bahagian atap’	32. βayβay ‘sejenis lebah-lebah’
22. piqpiq ‘menepuk dengan ringan’	33. kapkap ‘menyentuh’
23. sipsip ‘makan habis’	34. lislis ‘sisik’
24. sapsap ‘bantal’	35. qazqaz ‘pantai yang cetek’
25. qazqaz ‘ladang’	36. m-rayray ‘layu’

DERIVASI SEJARAWI BAHASA KAVALLAN

DERIVASI SEGMENTAL

Rekonstruksi berikut adalah berdasarkan data Tsuchida (1976). Singkatannya adalah seperti berikut: PAN, Proto-Austronesian; PHN, Proto-Hesperonesian; PFN, Proto-Formosan; PSF, Proto-Southern-Formosan. Penjelmaan PAN dalam Kavalan (hanya *L adalah bunyi PHN dan *ɿ adalah bunyi PFN atau PSF) adalah seperti yang berikut:

*p > p
*b > β

*n
*ñ
*N
*j
*L
*ɿ

n

*t
*C
*T

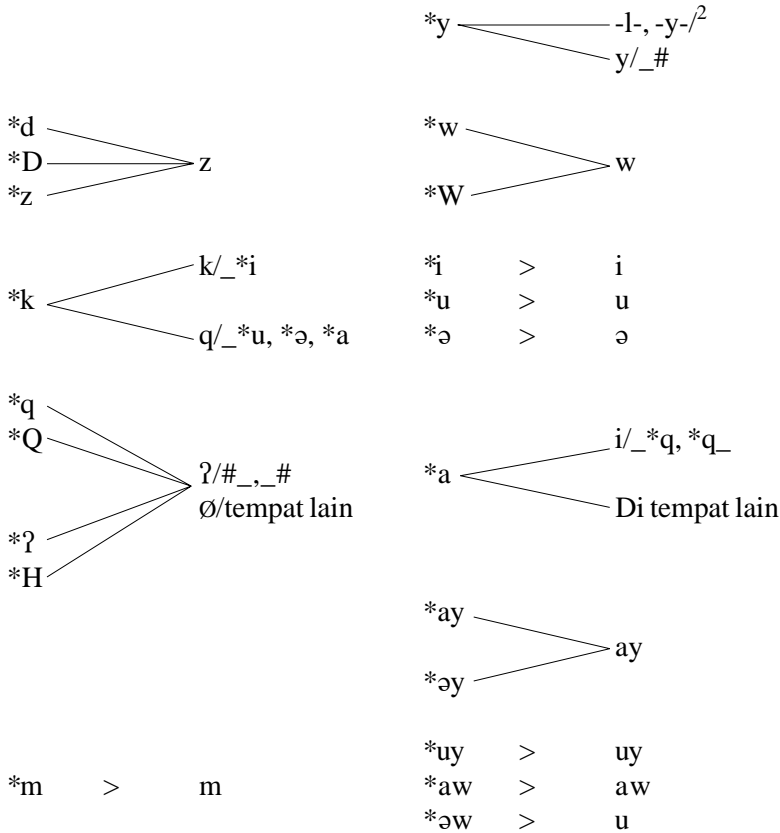
t

*ŋ > ŋ
*l > r
R/⁶

*s
*S
*θ
*x
*χ

s

*R > r/*i_i
l/⁶
R/di tempat lain

Berdasarkan huraian Tsuchida, penulis tidak percaya PAN mengandungi begitu banyak konsonan selain banyak dalil yang dikemukakan tidak ada dalam bahasa purba atau hilang dalam bahasa Kavalan. Sesungguhnya, ianya di luar skop perbincangan makalah ini. Perkara yang menarik ialah PAN *k menjelma menjadi /k/ dan /q/ dalam bahasa Kavalan, bergantung pada vokal yang mengikutnya. Penjelmaan sedemikian (iaitu dipengaruhi vokal yang mengikutnya) tidak dijumpai dalam bahasa Formosa lain, kecuali bahasa Seediq dan sesetengah dialek Atayal (iaitu *k > q dipengaruhi konsonan /h/ yang mengikutnya) (Li 1981).

DERIVASI LEKSIKAL

Bentuk rekonstruksi berikut umumnya dirujuk daripada Tsuchida (1976). Data Kavalan ini telah dikumpul penulis di lapangan pada Oktober 1977

sebanyak kira-kira 1200 patah perkataan. Untuk data yang diragui dari segi derivasi, fonetik atau semantik, akan ditandai dengan (?). Segmen yang menimbulkan persoalan pula akan digarisbawahi.

Dari Proto-Austronesia ke Kavalan

1.	*aji	>	su-ani? 'adik'
2.	*amaH	>	t-ama? 'bapa'
3.	*babaW	>	βaβaw 'bawah'
4.	*batuH	>	βatu? 'batu'
5.	*bəHi	>	βai? 'nenek'
6.	*bujaQ	>	βua? 'buih'
7.	*bulaN	>	βuran 'bulan'
8.	*bulaR	>	βuRaR 'buta'

Catatan: konsonan tengah kata telah diasimilasikan dengan konsonan akhir.

9.	*busuR	>	βusuR 'busur'
10.	*Caŋəm	>	t-m-anəm 'tanam'
11.	*CaSiq	>	t-m-ais 'menjahit'

Catatan: Metasis berlaku pada konsonan kedua dan ketiga dalam semua bahasa Formosa; lihat Tsuchida (1976: 314).

12.	*Cuməs	>	tuməs 'kutu'
Cf. Ngadju-Dayak <i>tumə</i> (Dempwolff 1938: 143)			
13.	*CusuR	>	t-m-usuR 'masukkan benang ke jarum'
14.	*DaDaŋ	>	zazaŋ 'bahang'
15.	*DamaR 'unggun api'	>	zamaR 'api' (Kavalan di Daerah Ilan) Ramaz 'api' (Kavalan di Daerah Hualien)

Catatan: Metasis konsonan pertama dan akhir untuk suku yang datang kemudian ke persisiran timur pantai Formosa.

16.	*Danum	>	zanum 'air'
17.	*DəmDəm 'gelap'	>	mRi-zəmzəm 'api yang kecil'
18.	*DəwSa?	>	?u-zusa? 'dua'
19.	*(i)aku	>	?a-iku? 'aku' (?)

Catatan: Kekecualian derivasi *k > q/_*u.

20.	*inaH	>	t-ina? 'emak'
21.	*ka?ən	>	q-m-aan 'makan'
22.	*kaRaC	>	q-m-aRat 'menggigit'
23.	*kiRim	>	k-m-irim 'mencari'

24. *kiTaʔ > m-gitaʔ ‘melihat’
Catatan: Konsonan /q/ yang wujud dan bukannya /k/ seperti yang dijangkakan, menimbulkan persoalan.
25. *kuCuH > qutuʔ ‘kutu’
26. *kuRita > qlitaʔ ‘sotong kurita’
27. *labaw > mə-raβaw ‘tikus’
28. *laŋaw > raŋaw ‘lalat’
29. *likuD ‘belakang’ > ku-rikuz ‘mengikuti’, tma-rikuz ‘pulang’
30. *lima > ʔu-rimaʔ ‘lima’
31. *maCa > mataʔ ‘mata’
32. *ma(n)taq > matiʔ ‘mentah, belum masak’
Catatan: *a > /_ *q untuk bentuk ini dan beberapa contoh berikut.
33. *nanaq > ku-naniʔ ‘nanah’
34. *Nixəpis > ʔinpis ‘nipsis’
(cf. Dempwolff *nipit’)
Catatan: Metatesis *n dan *i
35. Nəsuŋ > ʔinsuŋ ‘alat pengisar (?)’
36. *ŋajan > naŋan ‘nama’
Catatan: Metatesis *ŋ dan *j
37. *paCəy > patay ‘mati’
38. *panaq > p-m-aniʔ ‘memanah’
39. *paŋuDaŋ > paŋzan ‘sejenis tumbuhan-pandanus’
40. *pəñu > pənuʔ ‘penyu’
41. *pitu > ʔu-pituʔ ‘tujuh’
42. *qauR > ʔiuR ‘sejenis buluh’
43. *quWay > ʔuway ‘rotan’
44. *qulu > ʔuRuʔ ‘kepala’
45. *quZan > ʔuzan ‘hujan’
46. *ʔənəm > ʔu-nəm ‘enam’
47. *RabiʔiH > sa-Raβi-an ‘petang’
48. *θəpθəp > s-m-əpəp ‘menghisap’
49. *θiwa > ʔu-siwaʔ ‘sembilan’
50. *θuθu > sisuʔ ‘dada’ (?)
51. *SapaR > s-m-apaR ‘membentangkan tikar’
52. *təluH > ʔu-turuʔ ‘tiga’
53. *təbuʃ > təβus ‘tebu’
54. *[tT]uŋa⁸ ‘belut’ > β³-tunaʔ ‘sejenis ular’ (?)
55. *TakTak > taktak ‘menetak’

56.	*TukTuk	>	t-m-uktuk ‘mengetuk’
57.	*-utaq	>	muti? ‘muntah’
58.	*walu	>	?u-waru? ‘lapan’
59.	*waRiH	>	ka-wiri-an ‘kiri’
60.	*xəpat	>	?u-spat ‘empat’
61.	*χu	>	?a-isu? ‘kamu’
62.	*Zalan	>	razan ‘jalan’

Catatan: Metasis untuk konsonan pertama dan kedua dalam kata.

Dari Proto-Hesperinesia ke Kavalan

63.	*ala	>	m-ara? ‘mengambil’
64.	*babuy	>	βaβuy ‘babi’
65.	*baŋaR	>	βanaR ‘sejenis tumbuhan’
66.	*baRat	>	balat ‘angin timur’
67.	*bilan	>	βilan ‘membilang’ (?)
- Catatan: *bilan* banyak ditemui dalam bahasa-bahasa Filipina.
68.	*buʃuk	>	Busuq ‘mabuk’
- Cf. Rukai *ma-busuk*, Atayal (dialek Mayrinax, pertuturan wanita) *ma-busuk*, Saisiyat *bofok*
69.	bəRas	>	βəRas ‘beras’
70.	bə[sθ]uR	>	ma-βisuR ‘kenyang’
71.	*Cawa	>	m-tawa? ‘ketawa’
72.	*Dapaŋ	>	zapan ‘kaki’
73.	*Daya	>	zaya? ‘barat, darat’
74.	*Duma	>	zuma? ‘lain’
75.	*kaRaw	>	q-m-aRaw ‘menggaruk’
76.	*kiθkiθ	>	k-m-iskis ‘mencukur’
77.	*luʃəq	>	Rusi? ‘air mata’
78.	*LamLam ‘terbiasa’	>	nanam ‘bekerjasama’
79.	*Laŋuy	>	m-naŋuy ‘berenang’
80.	*nunuH ‘buah dada, susu’	>	nunu? ‘menghisap susu, menyusu’
81.	*ŋal[aə]y	>	ŋaŋay ‘air ludah, air keluar ke mulut dari perut’

Catatan: konsonan kedua mungkin diasimilasi ke dalam konsonan pertama

82.	*paŋəy	>	panay ‘padi’ (?)
- Catatan: kata ini mungkin dipinjam dari bahasa Amis *panay*.
83.	*paliʃi	>	prisin ‘tabu’

Catatan: nasal akhir /n/ akan dijelaskan. Cf. Amis (dialek Sakiraya) *paLiʃin*.

84.	*paʔən	>	paən ‘umpan’
85.	*qabuH	>	ʔiβuH ‘debu’
86.	*qaCəb	>	ʔitəβ ‘jerat’
87.	*qamiʃ ‘angin utara’	>	ʔimis ‘utara’
88.	*qaRəm	>	ʔiRəm ‘pemakan semut’

Catatan: perubahan *a>i/*q- untuk empat item di atas, tetapi bukan untuk item berikut.

89.	*qayam	>	ʔalam ‘burung’ (?)
90.	*qəŋəb	>	minəβ ‘menutup’, ʔinəβ ‘tutup!’,
pintu’

Catatan: vokal pertama mungkin perlu direvisi menjadi /i/ dalam rekonstruksi. Tsuchida (komunikasi peribadi) mencadangkan derivasi ini mungkin adalah *mi-qəŋəb > *miŋŋəb > minəβ, ʔinəβ dijelaskan oleh analogi.

91.	*qətut	>	ʔtut ‘kentut’
92.	*Suni	>	s-m-uni? ‘bunyi serangga’
93.	*taLam	>	t-m-alam ‘merasakan’ (?)

Catatan: konsonan tengah kata yang dijangkakan ialah /n/, bukan /l/.

94.	*tapəʃ	>	t-m-apəs ‘menampi’
95.	*tətəʔun	>	t-um-nun ‘menenum’
96.	*tuʃud	>	tusuz ‘lutut’
97.	*wannəŋ	>	ka-wanan-an ‘kanan’
98.	*waRiH ‘matahari’	>	waRi? ‘timur’
99.	*waθu	>	wasu? ‘anjing’

Daripada Proto-Formosa kepada Kavalan

100.	*Cabu	>	t-m-aβu? ‘membungkus’
101.	*Caqis	>	t-m-ais ‘menjahit’

Catatan: PAN *CaSiq > PFN *CaqiS (oleh metasis konsonan) > *t-m-ais*.

102.	*ʔusuŋ	>	ʔinsuŋ ‘pengisar’(?)

Catatan: PAN *Nəsuy > PFN *ʔusuŋ > ʔinsuŋ

103.	*Sanaq	>	sani? ‘berang-berang’
104.	*SuRəta	>	suRna? ‘salji’
105.	*waɦuH	>	wanu? ‘lebah-lebah’
106.	*walay	>	waRay ‘benang’

Dari Proto-Formosa Selatan ke Kavalan

107. *baŋaS > βaŋas ‘sejenis tumbuhan-
Melia azedarach’
108. *ba[rR]aŋ > βRaŋ ‘rusuk’ (?)
109. *bukəS > βuqəa ‘rambut’
- Catatan: PAN *buSək > PSF *bukəS (dengan metasis konsonan kedua dan ketiga) > βuqəa.
110. *CaRəb ‘penutup’ > taRəβ ‘kotak’
111. *Cumay > tumay ‘beruang’
112. *DakəS > zaqəs ‘sejenis tumbuhan-
camphor laurel’
113. *kaRus ‘mencedok’ > k-m-aRus ‘membuang kotoran’,
cf. k-m-aRu? ‘mencedok air’.
114. *lawar > rawar ‘tupai yang boleh terbang’
- Catatan: Konsonan akhir yang dijangkakan ialah /R/, ia telah berasimilasi ke awal kata.
115. *lukɿaw > ruqnaw ‘harimau bintang’
116. *puCaq ‘buih’ > puti? ‘tahi mata’
117. *qubiS > ?umis ‘bulu kemaluan’ (?)
118. *Samaq > sami? ‘sejenis bunga – Latuca
Indica’
119. *(Sa-)Ruqaray > Runanay ‘lakai’ (?)
- Catatan: Konsonan kedua mungkin diasimilasi ke konsonan berikutnya.
120. *SimaR > simaR ‘lemak’
121. *təRakuk > traquq ‘ayam’
- Kata ini direkonstruksi oleh penulis; cf. Tsou (Duhtu) *tro?ua*, Kanabu *tarikuuka*, Saaroa *turukuuka*, Rukai (Tanan) *tarokok*, Puyuma *tərukuk*, Bunun *tulukuk*
122. *baRija > βRina? ‘buluh di mesin tenun’
- Cf. dialek Atayal *bagisa?* atau *bzira?*, PAN *balig’a (Dempwolff 1938:22)

NOTA HUJUNG

¹ Kajian lapangan saya ditajai geran dari Institut Harvard-Yenching, 1 Julai 1977 – 30 Jun 1978. Penyediaan makalah ini disokong National Science Council Grant NSC70-0301-H001-08, Republik China. Komen dan cadangan Shigeru Tsuchida ke atas draf makalah ini amatlah dihargai.

- ² Kajian lapangan ini dilakukan di Hsinshê (新社), daerah Funpin, Bahagian Hualian. Sebanyak 3 kali kunjungan, 17 hari, 90 jam telah dilakukan di kampung tersebut pada 21-27 Oktober 1977, 4-10 April dan 23-25 Disember 1978. Data yang dikumpulkan penulis termasuk (1) kira-kira 1200 leksikal, (2) ratusan contoh ayat untuk analisis sintaksis, dan (3) 11 teks yang sepanjang 60 halaman dalam buku catatan lapangan penulis. Informan utama penulis bernama ?ulaw (Nama beliau dalam sebutan bahasa Minnan ialah Li Ku-lau 李龟刘), berumur 71 tahun laki-laki. Beliau adalah penduduk asli kampung ini (Hsinshê). Selain bahasa ibundanya (bahasa Kavalan), beliau juga fasih berbahasa Jepun, bahasa Minnan (Hokkien) dan Amis. Kajian ini dilakukan dengan menggunakan bahasa Minnan.
- ³ Bahasa Kavalan masih digunakan di Hsinshê, sebuah komuniti pertuturan kecil di pelabuhan pantai timur Taiwan. Bahasa-bahasa yang digunakan di kampung ini ialah bahasa Kavalan, Minnan, Mandarin, Jepun dan Amis. Penutur Kavalan juga tinggal di kampung Litê (di Funpin, Hualian), Chiali (di Daerah Hsinch'êng, Hualian) dan Chagyüan (di Daerah Ch'angpin, Taitung). Namun demikian, bahasa Kavalan bukan lagi bahasa pengantar harian di kampung-kampung yang disebutkan di atas.
- ⁴ Pembahagian suku kata ditandakan dengan tanda '.
- ⁵ Diftong dianggap sebagai satu suku kata, contohnya [mriinaamáw] 'terapung', [paatáy] 'mata', [mawtú?] 'datang', [maytís] 'takut', [miwsú?] 'batuk'.
- ⁶ Perubahan ini tidak beberapa jelas.
- ⁷ Hanya terdapat satu contoh untuk setiap konsonan tengah kata ini, jadi adalah agak susah untuk menentukan konsonan mana yang lebih umum. *qayam > ?alam 'burung'; *Daya > zaya? 'barat, darat'.
- ⁸ Tanda kurung [] menunjukkan tidak pasti segmen mana dalam kurungan ini yang direkonstruksikan untuk bentuk purba.

RUJUKAN

- Dempwolff, Otto. 1934-38. *Vergleichende Lautlehre des Austronesian Wortschatzes*. Berlin.
- Ferrell, Raleigh. 1969. *Taiwan Aboriginal Groups: Problems in Cultural and Linguistics Classification*. Taipei: Institute of Ethnology, Academia Sinica Monograph No. 17
- Li, Paul Jen-kuei. 1976. Thao Phonology. *Bulletin of the Institute of History and Philosophy*, Taipei: Academia Sinica, 47.2: 219-244.
- _____. 1978a. The case-marking systems of the four less known Formosan languages. Canberra, The Australian National University: 569-615. *Pacific Linguistics* C61.
- _____. 1978b. A comparative vocabulary of Saisiyat dialects, *Bulletin of the Institute of History and Philosophy*. Taipei: Academia Sinica, 49.2: 133-199.

- _____. 1980. Men's and Women's speech I Mayrinax, *Papers in Honor of Professor Lin Yü-k'eng on Her Seventieth Birthday*: 9-17. ed. Li, Paul Jen-kuei, George Yung-chao Chen, Morris Wei-hsin Tien, and Frederic Feng-fu Tsao. Taipei, Wen Shin Publishing Co.
- _____. 1981. Reconstruction of Proto-Atayalic Phonology, *Bulletin of the Institute of History and Philosophy*. Taipei: Academia Sinica, 52,2.
- Tsuchida, Shigeru. 1976. Reconstruction of Proto-Tsouic Phonology, Ph.D dissertation, Yale University, Study of Languages & Cultures of Asia & Africa Monograph Series No. 5. Tokyo.
- Wurm, Stephen A. and B. Wilson. 1975. English Finderlist of Reconstructions in Austronesian Languages (Post Brandstetter). *Pacific Linguistics* C33, Canberra: The Australian National University.

(Sumber asal makalah ini dalam bahasa Inggeris dengan judul Kavalan Phonology: Synchronic and Diachronic yang pernah diterbitkan dalam Selected Papers on Formosan Languages. Vol I. *Language and Linguistics Monograph Series* Number C3. Nankang: Academia Sinica: 283-300).

Penterjemah: Chong Shin, Ph D
Felo Penyelidik Kanan
Institut Alam & Tamadun Melayu
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi

Emel: chongshin2002@yahoo.com

